

A *Nyugathoz*, mint minden hosszú élettartamú, reprezentatív irodalmi orgánomhoz, története egy-egy szakaszán kísérőül szegődtek olyan rövidebb-hosszabb életű periodikumok, amelyek vagy egyenesen a folyóirat felszámolását szerették volna elérni, vagy beérték (volna) azzal, hogy háttérbe szorítsák, befolyását jelentősen meggyengítsék. Evállalkozások egy része a *Nyugat* által vállalt modernséggel a ha-

Tverdota György 79

SZÉP SZÓ

gyományos értékek képviselőjét helyezte szembe, másik részük igyekezett túllícitálni a valamilyen okból nem eléggé korszerűnek ítélt nyugatos programot, s ezen az alapon konkurenciát támasztani a meghaladni kívánt fórumnak. Ez utóbbi csoportba sorolható az Ignotus Pál és József Attila által alapított, 1936 márciusában induló *Szép Szó*, amelynek kezdeti lendületét a közelítő második világháború és az azt kísérő, a szellemi életet is súlyosan érintő társadalmi kataklizmák törték meg olyannyira, hogy a lap 1939 augusztusában, tehát a *Nyugat* két évvel később bekövetkező megszűnése előtt beszüntette működését.

A két orgánom viszonya a *Nyugat* és más, vele valamilyen feszült relációban létező folyóiratokhoz képest is különlegesnek mondható. A viszony rendkívüliségét az okozta, hogy a *Szép Szó* belső munkatársául vállalta azt a személyt, aki korábban a *Nyugat* alapító főszerkesztője volt, s aki 1908-tól 1929 végéig, huszonegy évfolyamon át ebben a minőségben állt a folyóirat élén: Ignotus Hugót. Jól ismert és sokat tárgyalt tény, hogy a felelős szerkesztő, Osvát Ernő 1929-es öngyilkossága után a tartósan távol lévő, bécsi emigrációban élő Ignotus nevét levették a folyóirat címlapjáról, s a szerkesztés egy ideig Babits Mihály és Móricz Zsigmond, majd Móricz 1933-mas kiválása után egyedül Babits kezébe került. Főszerkesztői rangjától történt megfosztását Ignotus súlyos méltánytalanságként élte meg, és soha nem tudott napirendre térni az őt ért sérelem fölött. Ignotus és Babits viszonya már a szerkesztőváltás idejét megelőző bő egy évtizedben is konfliktusosan és nagyon komplikáltan alakult, amint erről a *Timár Virgil fia* című regény, Ignotus *Teremtő indiszkréció* című írása, az ennek folyamányaként a *Nyugat*-ban lefolyt *Indiszkréció az irodalomban* ankét tanúskodik. E konfliktusos viszony egyik kulminációs pontja a *Nyugat útja* című Ignotus-írás volt, amelyben a szerző a végkifejlet, nevének a *Nyugat* címlapjáról történt levétele felől tekint végig a folyóirat történetén.¹

A két nyugatos író közötti konfliktusnak volt egy személyi, mondhatni magánéleti oka is, az Ignotus fia, Ignotus Pál körül az apa és a nevelő között kialakult vetélkedés. Ignotus Pál diákkorában Babits szellemi neveltje volt.

A fiatal fiú azonban hűtlen lett mesteréhez, úgymond visszapártolt édesapjához. A *Timár Virgil fia* mögött ez az eseménysor húzódik. Babits fájdalmanak, sértettségének, amelyet benne az ifjú Ignotus elpártolása okozott, *Hegedűk hervatag szava* című versében közvetlenül is hangot adott.

80 Nos, az időközben felnőtt korba lépett, újságírói hivatást választó Ignotus Pál lett a *Szép Szó* szerkesztője, s lapjában édesapja előtt szabad teret nyitott. A *Szép Szó* indulásakor a *Nyugat* a győztes rivális, Babits kezében volt.

Egy folyóirat, amelyben a két Ignotus domináns szerepet kap, s a másik orgánium, amelyet Babits irányít... A helyzetbe bele van kódolva a feszültség, amely a két folyóirat egészét áthatotta. Az új lap társszerkesztőjének személye csak fokozta a konfliktusok kockázatát. József Attiláról van szó, aki *Az Istenek halnak, az Ember él* című bírálatában, az úgynevezett Babits-pamfletben tiszteletlen hangon rendkívül éles kritikában részesítette az azonos című verseskötetet és szerzőjét. Ezt még tetézte egy 1930 tavaszán megjelent versével, az *Egy költőre* cíművel, amelyben nem kevésbé sértő szavakkal illette Babitsot. A Babits-pamflet ugyanabban az orgánumban és ugyanakkor jelent meg, ahol és amikor Ignotus A *Nyugat útja* című írása napvilágot látott, A *Toll* 1930. januári számában, s az egybeesés nem véletlen. József Attila Babits elleni támadásának egyik okaként a pártfogója nevének a folyóirat címlapjáról történt levételét szokás megjelölni. A volt főszerkesztő és ifjú híve abban is osztozott, hogy a menesztő gesztusért Móríczt megkímélve Babitsra hárították a felelősséget. József Attila Ignotus iránt később is fennmaradt szeretetét jól mutatja a költő 1934-ben írt, a mesterrel szeretetteljes vitát folytató verse, az *Alkalmi vers a szocializmus állásáról, Ignotusnak*. Minden okunk megvan tehát annak feltételezésére, hogy Ignotus Hugó *Szép Szó*ban való rendszeres jelenléte nem csupán családi kapcsolatokon múltott. A szerkesztőtárs legteljesebb egyetértésével történt.

A két folyóirat viszonyának megértése érdekében a *Szép Szó* egyik belső munkatársát, Németh Andort és későbbi szerkesztőjét, Fejtő Ferencet kell még számításba vennünk. Németh a *Nyugat* első generációjának fiatalabb rétegéhez sorolható. Kosztolányival és Karinthyval barátkozott, ő is szorongva várta a New York kávéház karzatán, hogy Osvát egyszer végre elfogadja-e közlésre valamelyik írását, erre azonban a háború előtt nem került sor. Az ötéves francia internáltság és a hét éves bécsi emigráció idején Németh részéről nem kerülhetett sor kapcsolatfelvételre. Az író, akinek pályája Bécsben bontakozott ki, Kassák avantgárd csoportjához csatlakozott. Ez a kapcsolat azonban nem jelentett olyan szoros elköteleződést, ami megakadályozta volna őt abban, hogy a nyugatos alkotók teljesítményeit kellőképpen méltányolja. Költői eszményképe Ady volt. Karinthyval való barátsága töretlenül fennmaradt. Kosztolányit kemény bírálatban részesítette, de nem

nyugatosága, hanem éppen korábbi közösségével szemben is elkövetett áru-
lása, a szélsőjobb közegében írott publicisztikája miatt. Móriczot Kassákkal
szemben is védelmébe vette. Szép Ernőt nagy megbecsüléssel méltatta.
Az ugyancsak Bécsben élő Ignotussal baráti kapcsolatot alakított ki.
Az *Eratoról* írott bírálatából kiviláglik, hogy Babitsot, a költőt is igen 81
nagyra értékelte.

A *Nyugatot*, mint mozgalmat, azonban már a bécsi években is idejét
múltnak nyilvánította. Ebből a szempontból legfontosabb írása az Osvát mű-
ködésének 25 éves jubileuma alkalmából írott, a legendás szerkesztőt fenn-
tartások nélkül ünneplő, az általa szerkesztett folyóirat jelenéről és
jövőjéről azonban rendkívül borúlátóan nyilatkozó *Osvát Ernő és a Nyugat*
című közleménye.² Hazatérése után ugyan Németh fölvetette a kapcso-
latot Osváttal, az a véleménye azonban, amely szerint a folyóirat többé
nem tekinthető az irodalmi modernség élen járó fórumának, nem vál-
tozott. A nyugatos szerzőkről, immár újra közéjük számítva Kosztolá-
nyit is, egyénileg továbbra is nagy megbecsüléssel írt, a folyóirat
törekvéseit egészében szigorúan ítélte meg. Nemcsak abban jutott ez
kifejezésre, hogy ő is aláírta a Kassák által fogalmazott, s a Dokumen-
tum első számában publikált *A Nyugat húsz éves* című, a rivális orgá-
numot temető deklarációt,³ hanem sokkal inkább *Az előregedett*
folyóirat című cikke révén, amelyben a modernség két, egy időben
indult reprezentatív folyóiratát, a *Nouvelle Revue Française*-t és a *Nyu-
gatot* hasonlította össze, természetesen az utóbbi rovására, ezúttal
Osvát szerkesztői gyakorlatát sem kímélve.⁴ Igaz, a szerkesztő öngyil-
kossága után írt nekrológiájában mindent megtett, hogy a halott szel-
lemét kiengesztelje.⁵

A magyar avantgárd lehanyaglása után Németh is kénytelen volt
megtérni „az apai házhoz”. Ehhez Illyés Gyula volt a leghasznosabb
közvetítő, akihez Némethet egész pályája során baráti szálak fűzték. Illyés
összehozta őt Babitscsal, aki szinte lekötelező előzékenységgel ajánlotta föl
számára a *Nyugatban* való szereplést. Babitsot mint költőt és mint prózaíró-
t is változatlan megbecsüléssel méltatta, még ha *Az európai irodalom történetét*
éles kritikával illette is. Móriczcal, a *Nyugat* szerkesztőjével is fölvetette a kap-
csolatot. A harmincas években elég rendszeresen tett közzé írásokat a folyó-
iratban, még ha otthonosabban érezte is magát *A Toll* szerkesztőségében.
Sokat mondó tény viszont, hogy a Szép Szó megjelenésétől kezdve több
publikációjával nem találkozunk a *Nyugatban*.⁶

A Szép Szó szerkesztői közül a legfiatalabb Fejtő Ferenc volt, s talán
ez is magyarázza, hogy az ő kapcsolata volt a legkevésbé konfliktusos a
Nyugattal. Ő írta a *Nyugat* harmadik nemzedékének költőit együtt felléptető
Korunk antológia bevezetőjét. Alakuló tájékozódását mindazonáltal jól jellemzi,

hogy Illyés Gyula költői teljesítményét egyre élesebb kritikával, József Attila munkásságát pedig egyre fokozódó csodálattal fogadta. Fejtő választásának jelentősége annál nagyobb, minthogy az Ignotus-Babits feszültség mellett a Babits által felfedezett, és a *Nyugat* szerkesztésében egyre központi szerepet betöltő Illyés Gyula megítélése vált a két műhely jó viszonyát megrontó másik neuralgikus ponttá. E két gyulladásozó góccal messzemenően meghatározta a kapcsolat alakulását.

A baljós előjelek ellenére a *Szép Szó* indulásának időszakában ez a viszony még nagyon is udvarias, barátságos volt. József Attila idő közben megkövette a megbántott Babitsot, a *Nyugat* szerkesztője is tett gesztusokat fiatalabb társának. A két költő között beszélő viszony alakult ki. Ignotus Pál Babitscsal való korrekt kapcsolatának, sőt, személyes jó viszonyának látványos dokumentuma az az 1934-re keltezett fénykép, amely kettejüket többek társaságában az esztergomi Előhegyen fűben heverészve ábrázolja.⁷ Ez a korrekt kapcsolat tette lehetővé, hogy Fejtő Ferenc, a *Mai magyarok régi magyarokról* különszám szerkesztője felkérje Babitsot a közreműködésre, hogy a *Nyugat* szerkesztője elfogadja a felkérést, s *A legnagyobb magyar. Töredék Széchenyiről* címmel esszét írjon a kötetbe.⁸ Fejtő erre a közvetítő feladatvállalásra utóbb büszkén emlékezett vissza. A békülékeny magatartás mindkét részről érthető volt. A *Szép Szó* választott ellensége (természetesen kölcsönös értelemben) nem a *Nyugat*, hanem a népi mozgalom reprezentatív folyóirata, a *Válasz* volt. A népi-urbánus vita legjelentősebb ütközetei a két szomszéd vár között zajlottak le. Ezekben a konfliktusokban Illyés Gyula is nyakig benne volt, de Illyés nem nyugatosként, hanem a népi tábor egyik vezéréként vált céltáblává. Ellentéte eleinte nem József Attilával, hanem Ignotus Pállal éleződött ki.

Ennél is fontosabb, hogy a *Szép Szó* ugyanarról a töről fakadt, amelyből a *Nyugat* nőtt ki. Ideológiailag ugyanannak a liberalizmusnak volt újabb hajtása, amely a századelő irodalmi modernségének táplálója volt. Esztétikai felfogásuk tekintetében is a *Szép Szó* munkatársai vállalhatták a legkevesebb fenntartással a *Nyugat* örökségét. Ignotus Pál Kosztolányi Dezsőről írott nagy tanulmányában a folyóirat maradandó értékeit latolgatva: „a *Nyugat* írói közül majdnem mértani pontossággal fognak azok megmaradni, akiket a nyugatos esztétika annakidején magasba emelt”,⁹ épp csak annyiban korrigálja a nyugatos értékrendet, hogy a maradandó értékeket alkotó szerzők más műveinek jósol halhatatlanságot, mint amelyekkel hírnevüket szerezték. Devecseri Gábor Somlyó Zoltánra emlékezve a *Szép Szó* körül kerengő fiatalok *Nyugat*-kultuszára világít rá: „Évekkel ezelőtt, mikor, mint gimnazisták az iskolából hazafelé menet beszélgettünk, mitológiánk a *Nyugat* nagy nemzedékének tagjaival népesült be. Gondolatunk úgy kalandozott Szabadkán, Fogarason, Nagyváradon, mint indiántörténeteket bújó diáktársainké a preiken.

S illő áhítatot éreztünk, mikor félisteneinket lassanként személyesen is megismertük.”¹⁰ Nemzedékének tagjai (Illyés, Szabó Lőrinc, Erdélyi József) közül József Attila, a *Szép Szó* vezérköltője maradt a legközelebb a *Nyugat* esztétista törekvéseihez. Talán Gáspár Zoltán Juhász Gyulára emlékező írása mutatja legszemléletesebben, hogy ez a szemléleti közelség később, a 83 konfliktus kirobbanása után is megmaradt a két rokon szemle között: „A nemzedék, amelyhez tartozott, a költészetben végrehajtotta azt, amit a politikában elvetélt: a polgárság forradalmi feltörését”.¹¹

Babits költői rangját a *Szép Szó* szerzői még a legélesebb, legkíméletlenebb viták idején sem vonták kétségbe. Ignotus maga, a konfliktust kirobantó cikke végén, igaz, leckéztető célzattal, elismeri Babits költői értékeit, s testvéréül vállalja győztes vetélytársát: „művészül Babits Mihályt ma sem tartom kevesebbre, s nem vallom kisebbnek, mint mikor egyik első láttam meg. Ebben is erkölcsöm az a wagneri, az az adyendrei, kik voltak ravaszkodóak, voltak erőszakosak [...] de sohasem fenekedtek a *testvérré*, ki, ha többet, ha kevesebbet, de *hozományt* hozott.”¹² Kivételnek József Attila számított, de az ő Babits költői közepszerűségére tett szóbeli megjegyzéseit udvarias elnézéssel, és egyúttal fenntartással fogadták, s személyileg érthető elfogultságként tartották számon. Fejtő a békévé oldó emlékezés jegyében helyezte képletesen egymás szomszédságába, a többi ellenkező költőpáros mellé Babits és József Attila köteteit: „Látja, hogy helyeztem el költőimet a polcon, micsoda törvény szerint: *Kosztolányi* épp *Ady* mellett (tán arról vitatkoznak, politizáljon-e a költő), *József Attila Babits* Mihállyal társult, mint *Petőfi Vörösmarty*-val, akinek homlokáról letépte a babért.”¹³ Babits vezérségének, szerkesztői szerepének és Baumgarten Alapítvány főkurátori feladatkörében folytatott gyakorlatának kárhovatátása Ignotus Pált nem akadályozta annak elismerésében, hogy „ettől persze még nagyszerű költő lehet; sőt az is”.¹⁴ Fejtő még ennél is eltökéltebben állt ki Babits költői értékei mellett: „Babits Mihály életének bizonyára legjelentékenyebb költői és prózai műveit írta a forradalom után, és ha Önök azt kérdezik tőlem, kit tekintek jelen irodalmunk legkimagaslóbb, leeurópaibb színvonalú költői személyiségének, habozás nélkül Babits Mihályra mutatnék”.¹⁵

A konfliktusnak a két folyóirat között mégis szükségszerűen ki kellett törnie. A szikra Babits egyik írása kapcsán pattant ki. Babits egy *Nyugat*-interjúban nem említette Ady és Osvát neve mellett Ignotust, aki ezért szemrehányást tett neki, a régi méltánytalanság újabb jeleként értékelve Babits feledékenységét.¹⁶ Erre a szemrehányásra válaszolt a *Nyugat* szerkesztője a folyóiratban. A válasz újabb sebeket ejtett Ignotus önérzetén, hiszen azt kellett olvasnia, hogy „nem tudnám, mikor a *Nyugat*-ról van szó, az ő nevét is

egy sorban s ugyanavval a nyomatékkaal idézni programul, mint az Adyét s Osvátét.” Az induló *Nyugat* szellemi vezérének Adyt, voltaképpen szerkesztőnek Osvátot ismerte el. „Folyóiratunk irányát az ő szelleme szabta meg, a tiszta irodalmiság szelleme – írta Osvátról. – Ignotusé már távolabb volt a tiszta irodalmiságtól. Ő nemzedékének politikai és zszurnalisztikus terheltségét hozta magával. Ebben élesen különvált mitőlünk. Érdeklődése az aktuális politika kérdéseibe kapcsolódott, melyet mi megvevettünk.”¹⁷

Babits szavai és az erre adott ignotusi reagálás következményeképpen az 1929–1930 fordulóján lezajlott ütközet óta hamu alatt izzó parázs ezzel 1937-ben, immár a *Nyugat* és a *Szép Szó* vitájaként, újra lánggra lobbant. Ignotus egy hosszú vitacikkben reagált Babits rövid írására, amely *Ignotus-ügy és Babits- eset* címmel jelent meg.¹⁸ Tekintheznénk a két író szópárbaját személyes érdekű, a *Nyugat* és a *Szép Szó* szerkesztési gyakorlatát érdemben nem befolyásoló civódásnak, olyan, évtizedek óta történt, lezárt ügyek fel-emeletetésének, amely a jelen fejleményeit nem érinti. Ignotus valóban emlékeztette Babitsot arra, hogy neki és a *Nyugat* élén álló társainak köszönhetette felfedezését, kimenekítését a fogarasi száműzetésből. Szembesítette a költőt egykori hálálkodó és az ignotusi értekező prózát magasztaló mondataival. Újra feltépte a sebet, amelyet a *Tímár Virgil fia* ejtett rajta. A cikk horderejét e személyes vonatkozásokon messze túllépve a *Nyugat* hőskoráról az alapító főszerkesztő által rajzolt kép növelte meg.

Szavai nyomán a *Szép Szó* olvasói előtt a diadalmas szabad gondolkodás, az offenzív század eleji liberalizmus ideálképe bontakozott ki, egy mozgalomé, amelynek tagjai egy készülődő új reformkorszak tevékeny részesei voltak. Ignotus *Nyugat*ja ezek szerint „a közben kényelmetlenné vált polgári liberálizmus” szellemét képviselte. Ezen „a kősziklán én építettem ki a *Nyugat*ot az irodalom fellegvárává”. Ennek a század eleji polgári radikalizmusnak az irodalom vonatkozásában két pólusa volt. Ignotus a maga szerepét mindkét póluson kidomborította. Az egyik pólust, a tiszta irodalmiság elvét szerrinte Osvát Ernő neve fémjelezte. Hőskorában a *Nyugat* az irodalomnak a politikától való felszabadítását tűzte ki célul. Ennek az irodalmi szabadságharcnak, „a perzekútor esztétikával” való hadakozásnak a sikeres lefolytatása, mint tudjuk, Ignotus érdeme volt. A folyóirat szerkesztési gyakorlatában Osvát ennek, az általa kivívott győzelemnek a gyümölcseit szűretelte le. A másik póluson a politika szorításától megszabadult modern irodalom alakító módon kívánt beleszólni a magyar történelem alakulásába. S ezen a fronton, vállalva a politizáló irodalmár szerepét, Ignotus Ady Endrével küzdött vállvetve. Érdekes módon Babits is a hőskornak ezt a két nagy alakját, a Költőt és a Szerkesztőt vállalta elődeiül, és állította szembe az inkább publicistaként aposztrofált Ignotusszal.

Babits hozzájárulását a *Nyugat* sikereihez Ignotus nem becsülte le, de nem sorolta őt az alapítók és a kezdeményezők szűkebb körébe. Inkább az irodalmi modernizálódás haszonélvezőjeként és igen színvonalas folytatójaként igyekezett őt beállítani. Olyan szerkesztőségi tagként szólt róla, aki még az Ignotus által puccsként értékelt fordulat előtt közvetlenül, 1928-ban sem fedte föl igazi szándékait. Azáltal azonban, hogy őt nem sokkal később főszerkesztői székéből kimozdította, a század eleji polgári radikalizmus és irodalmi forradalom szellemi és esztétikai örökségét árulta el. A Babits által vezetett *Nyugatot* gyávasággal, az irodalom újabb keletű politikai alávetéséhez való hozzájárulással, az állásfoglalásról történő lemondással vádolta meg. A politikailag defenzív, a liberális értékekről lemondó folyóirat törekvéseinek esztétikai megfelelőjét a Babits által meghirdetett és képviselt újklasszicizmusban („a harmadik magyar klasszicizmusban”) jelölte meg.

Ez az Ignotus-cikk vált a *Szép Szó* önmeghatározásának egyik kiindulópontjává. A folyóirat, mint ismeretes, elsődlegesen szinkrón vonatkozásban a népi törekvésekkel, tehát egy, a jelenben kibontakozó, az urbánus irodalomtól markánsan eltérő irányt követő, ezzel polemikus viszonyban álló orgánummal és munkaközösséggel, a Válasszal szemben definiálta magát. Diakrón nézőpontból, egy hosszabb időre kiterjedő történeti folyamatban viszont a *Nyugathoz* képest jelölte ki helyét. Erre a célra nagyon jó alapul szolgált számukra Ignotus Hugó vitacikke és a benne kidolgozott tipológia a régi és az új *Nyugatról*. A *Szép Szó* munkatársai a régi, század eleji, radikális, Ignotus főszerkesztése alatt működő *Nyugat* igazi örökösének tekintették magukat, szemben a Babits vezette jelenlegi *Nyugattal*, amely eltávolodott, mi több, szembefordult saját múltjával. Ennek az önképnek a kidolgozása több részletben, több közreműködő egybehangzó megnyilatkozásai révén 1937-ben ment végbe.

A kezdő lépést Németh Andor tette meg abban a szigorú kritikában, amelyet az *Ujságban* publikált Schöpflin Aladárnak a könyvnapra megjelentetett *A magyar irodalom története a XX. században* című könyvéről.¹⁹ Anélkül, hogy a részletekbe merülnénk, annyi elmondható, hogy a könyv sem tartalmilag, sem stílárís tekintetben nem remekmű, s épp középszerűsége miatt úgyszólván kapóra jött kritikusaínak. Rajta demonstrálhatták a *Nyugat* színvonalcsökkenését, a folyóirat szemellenzós önfelmagasztalását. A támadás igazi oka tehát Schöpflin irodalomtörténetének leplezetlen *Nyugat*- és Babits-központúsága volt, vagy ahogy Németh látta: elfogultsága a *Nyugat* és Babits mellett.

Recenziójának végkövetkeztetéseiben a szerző tömören összefoglalja a *Szép Szó* álláspontjának lényegét, amely szerint Schöpflin „tiszteletreméltó

következetességgel képviseli minden egyes állításában a *Nyugat* álláspontját, méghozzá nem a régi, szabadszellemű *Nyugatét*, hanem a mogorva, durcás mai *Nyugatét*. Irodalmi világgépének centruma Babits, aki minden műfajban egyformán nagy s aki előtt kritikusa hódolva hajt térdet, mint kritikus előtt is. Mert »ebben is elől jár Babits Mihály a *Nyugatban* közölt kritikai tanulmányaival és cikkeivel, amelyekkel a maga előkelő magaslatáról hozzászólt irodalmunk és általában szellemiségünk fontos kérdéseire» írja hódolattól elhaló hangon Schöpflin könyvének 272. oldalán. Nos, ami a költőt és műfordítót illeti, készséggel csatlakozunk hódolatához. De az »előkelő magaslat«, amellyel Schöpflin Babitsot, mint valami barokk serenissimust körülötmjénezi, nem irodalomtörténeti műbe való. Persze a hétrét görnyedő hódolat Babits irányában a *Nyugat* körzetében annyira mindennapos, hogy már szinte kötelező. Akárhogy is van: nincs az az újságíró, aki odaadobban szolgálná ki munkaadóját, mint Schöpflin könyve a *Nyugatot*. Lelkesedése Babits közvetlen környezete iránt fenntartásnélküli s abban a mértékben hűl, ahogy a körzettől távolodik; kézlegyintéssel intéz el kimagasló jelentőségű embereket, akik távol kerültek a *Nyugat* érdekkörétől, pl. Lukács Györgyöt, akit a különben nem szófukar szerző mindössze két szóra becsül s természetesen makacsul hallgat azokról a folyóiratainkról, amelyekben a *Nyugat* szellemi gyámsága alól felszabadult fiatalok publikálják írásaikat. (*Válasz, Vigilia, Szép Szó, A Toll.*) Schöpflin Aladár irodalomtörténete kodifikálja a *Nyugat* jelenlegi körének irodalmi vélekedéseit. A XX. század egyelőre még mindig megíratlan magyar irodalomtörténete – éppen ezért – legfeljebb mint kuriózumot és körültekintéssel kezelendő forrásmunkát emlegeti majd.”²⁰

A csípős kritika miatt Schöpflin megbántódott. Egy interjúban azzal vádolta meg Némethet, hogy tollát a bosszú vezérelte, amiért nem szerepelt az irodalomtörténetben megbecsüléssel emlegetett szerzők között. „Németh Andor cikkét elolvastam – nyilatkozta a *Társadalmunk* című lap riporterének. – Az ő kritikája nem kritika, hanem támadás volt. Én azonban Németh Andort, mint író és mint kritikust nem tartom olyan jelentősnek, hogy irodalomtörténetembe bevegym. Tehát ugyanúgy, mint irodalmi működése, ez a kritikája is teljesen jelentéktelen számomra”. Ezekből az első felindulásban született visszavágásokból talán még nem is lett volna nagyobb baj, de Schöpflin megdöbbenően arra a közösségre, a *Szép Szó* körére is rátámadt, amelyhez Némethet sorolta: „A *Szép Szó* szerintem még nem olyan jelentős, hogy egy komoly szándékkal készülő irodalomtörténetbe bevehető legyen.”²¹

Lehiggadva Schöpflin felismerte, hogy kissé elvetette a súlykot. A felelősséget a *Társadalmunk* riporterére próbálta hárítani, amivel viszont György László haragját is magára vonta.²² Igyekezett tompítani sértő megjegyzései életét. Június 11-én Németh Andorhoz írott magánlevélben mentegőzött nyilatkozatának hangneme miatt. Ő azonban nem enyhült meg sem

Schöpflin, sem a *Nyugat* irányában, hanem nyílt levélben sorakoztatott föl újabb érveket mind az irodalomtörténet elhibázott voltának bizonyítására, mind a *Nyugat* önelégült önértékelésének cáfolatára.

„Őn, mint a *Nyugat* oszlopa – olvassuk nyílt levelében –, súlyt helyez annak a megállapítására, hogy a huszadik század magyar irodalma némi korrektívumokkal azonos a *Nyugat* történetével. Ennek az állításnak két gyengéje van: egyrészt *változatlanul létező Ding an sich-nek, valóságfeletti esztétikai Empyreumnak tünteti fel a Nyugatot, másfelől azonosítja a Nyugat íróit a Nyugattal, mint folyóirattal*. Ezzel szemben az az igazság, hogy a *Nyugat*, főként eleinte, a megindulásakor uralkodó irodalmi irányzatok akkori Schöpflinjeitől észre sem vett »jelentéktelenségek« szócsöve volt. Hiába állt a kifinomult és konciliáns ízlés képviselőiben Ignotus neve a haragoszöld füzetek homlokzatán, a lap kéziratbíráló szerkesztője, a bogaras és csodálatos Osvát, akitől semmi sem állott távolabb az exigenciák tudományánál, szívós kitartással közölgette a maga névtelenjeit, szinte minden egyes felfedezésével megbolygatva s újra kérdésessé téve a kialakulóban lévő munkatársi tekintélykonstellációt. Őn, mármost, egyfelől, mint az önmagáért való irodalom osváti hagyományának őre és védelmezője, az istenek időtlen Olimpuszává idealizálja a *Nyugatot*, másfelől megtagadja mitikus őstörténetének félisteneit és csak azoknak a nevéjegyzi fel az utókor számára, akik még mindig posszibilisek. (Az istenek halnak, az ember él).”²³

Németh Andor cikkeit minősíthetjük nagyon szigorú, sőt, túl szigorú írásoknak is, de hangnemből tárgyilagos volt. Ignotus Pál viszont a *Szép Szóban* megjelent, *Eliszaposodott irodalom* című hosszú bírálatát, amely úgy kapcsolódik Németh cikkeihez, mint egyik fogaskerék a másikba, vitriolba mártott tollal írta. A címben szereplő kifejezést Schöpflin használja könyvében, a *Nyugat* fellépését megelőző „állóvíz” jellemzésére, amelyben „eliszaposodik a halak húsa”, s az „eliszaposodott” megbélyegző minősítést Ignotus Pál a jelenlegi *Nyugatra* fordítja vissza. A recenzió nem mentes a személyeskedéstől, s a Schöpflin közepszerűségét hangsúlyozó részleteket ma alighanem még egy, a *Nyugat* kritikásával szemben elfogult olvasó is túlzónak ítélné: „Schöpflin Aladár, a *nyugatos* magyar irodalom segédhivatali igazgatója, legbiztosabb kezű és legserényebb iktatója, anyakönyvvezetője, erkölcsi és szegénységi bizonyítvány-szerkesztője” – olvassuk a kritikában, majd a szerző alább így folytatja: „Ő bizonyította be, személyének és egész tekintélyének súlyával, hogy az új elvek és új szépségek befogadására a közepszerűség is képes. Ha jól megmagyaráztak neki valamit, elhitte, sőt gyakran meg is értette, s vezéreinek nézeteit olyan megbízhatóan és savtalanul továbbította, mint Radó Antal az olasz vers virtuózainak szívrezdüléseit”.²⁴

A Schöpflint bíráló részletek pamflet-jellege ellenére Ignótus Pál *Nyugattal* kapcsolatos álláspontja igen szilárd alapokon állt, amennyiben a *Szép Szó* szerkesztői beköszöntőjében a jelszavak tömörségével foglalta össze annak a liberalizmusnak az alapelveit, amelynek hatékony jelenlétét az induló *Nyugatban* feltételezte, s amelynek korszerű változatát az általa irányított folyóiratban képviselni törekedett: „liberalizmus, demokrácia, felvilágosodás, emberi méltóság, polgári jogegyenlőség, nemzeti függetlenség, népszabadság, szabad gondolat, szabad sajtó, szabad lelkiismeret, szabad verseny, haladás”. Persze nem „a régi szabású liberalizmus” talaján kívánt állni. „Milyen lesz az új liberalizmus, mely most erjed ki a fejlett szociális érzékenységű és öntudatos, fiatal értelmiségben?” – teszi föl a kérdést cikke végén, s úgy véli, hogy induló folyóiratuk kielégítő választ ad majd erre a kérdésre.²⁵ A korszerű liberális álláspont kialakítása nem maradt szólam Ignótus Pál részéről. Egy önálló cikkben pontokba szedve jelölte meg azokat a változásokat, amelyeket ennek érdekében kívánatosnak tartott megvalósítani. E cikk értelmében szerinte a liberalizmust demokratikussá, szociálissá, arisztokratikussá, erőssé és nemzetközivé kell tenni.²⁶

A cikkben kimondatlanul, de a gyakorlatban megvalósult még egy fontos alapelv, amelyhez a szerkesztő tartotta magát. Ha külön pontba foglalja, ez az elv így hangzott volna: Az új liberalizmusnak szövetségi politikát kell folytatnia. József Attila és Fejtő Ferenc, a szerkesztő társak ugyanis nem a liberalizmus hívei, hanem szocialisták voltak. Hatvány Bertalan, a lap mecénása inkább egyfajta (liberális) konzervatívizmust képviselt. Voltak a belső munkatársak között neokatolikus beállítottságúak, sőt, Veres Péternek (illetve a falukutató íróknak) a bekapcsolása révén a népi oldal bizonyos képviselőivel is igyekeztek szót érteni. A *Szép Szó* Thomas Mannra hivatkozva harcos humanizmust, (Ignótus Pál szavával: „bicskás humanizmust”) hirdett, azaz az európaiság, a szabadság és az emberközpontúság eszméit harcosan, polemikus, szinte támadó attitűddel képviselte. Ignótus Pál hite szerint a liberalizmus védelmének ez az offenzív, állásfoglaló módja különböztette meg a *Szép Szót* a jelenbeli *Nyugattól*, és kapcsolta az induló *Nyugat* örökségéhez.

Ami Schöpflin könyvében pozitívumként erről a korszakról olvasható, azt Ignótus Pál elismeréssel nyugtázza, hiszen ő is úgy látja, hogy „a *Nyugat*, megindulásától az októberi forradalom bukásáig, csakugyan maga volt a magyar irodalom”. Különösen azt írja a könyv javára, hogy Ignótus főszerkesztői munkájáról méltánylással szól: „Ignótus egyéniségének és szerepének méltatása a könyv legszebb lapjai közé tartozik. Főként az irodalompolitikúsé, az írókat és közönséget nevelő Ignótusé, a nyugatos mozgalom vezéréé, kinek irodalomtörténeti szerepét az utóbbi két évtized fiatalos-retrográd, tányérsapkás esztétikája, a *Nyugat* néven tovább szerkesztett folyóirat

új-klasszikus új-vezéreinek halk és szívós segítségével, rendszeresen elsikasztotta.”

A szerző nem mulasztja el szembeállítani Schöpflin könyvének ezt a részletét Babits Ignotussal szemben tett megnyilatkozásaival: „Schöpflin Aladár most igazságot szolgáltat az egykori, a valódi *Nyugat* szerkesztőjének; nemcsak a jobboldali konformizmusból sarjadt új-nyugatosok korosztályharcos haragjával szemben, amelyet az »öregek« közül is kivált a távollévők s befolyásuk-vesztettek kárára szeretnek kitombolni, hanem, akaratlanul, azzal a Babits Mihállyal szemben is, aki csak nemrég szalajtott ki tolla alól, hogy közös múlt ide, régi vezérség oda, Ignotust mégsem hajlandó azonkép valódi nyugatos vezér-egyéniségnek elfogadni, mint Adyt vagy Osvátot.”²⁷

Schöpflin megbocsáthatatlan bűnének tekinti viszont a Babits körül kialakuló személyi kultusz szolgálatát, s ennek kapcsán megpendíti azt a témát, amely ezt követően számos *Szép Szó*-beli vagy körüli publikációban helyet kap: a Baumgarten Alapítványnak az irodalmi közerkölcsöket romboló hatása elleni fellépést: „Babitsot olyan rajongva nyaldossa körül, mint a termita hangyák a vajúdo raj-királynét. Vezér, mai *Nyugat*-vezér! – zihálja felé. De mitől vezér, kit hova vezett, milyen mozgalmat mely célért és törekvés ellen? Volt-e önálló elgondolása, vagy csak ötlete is, mely új utat és irányt szabott volna? Mert a szellemi vezért ez teszi, nem pedig az, hogy alapítványi pénzen belevásárolja magát a vezérségbe.”²⁸

A vádak közé természetesen felsorakozik a *Nyugat* – Schöpflin által is gyakorolt – kontraszelekciója is, amelynek kárvallottja, egyebek között, a *Szép Szó*, s annak különösen arculatot adó jelentős alkotói is, nem utolsó sorban József Attila: „A »kihagyások« nem fájnak nekünk, de igenis fájhat József Attilának, kihez foghatóan igazi és nagy költőt fényszórával hiába kutatnak az új-nyugatos gárdában”.²⁹

A cikk konklúziója visszafordíthatatlanná és élessé teszi a két folyóirat szembenállását: „a *Nyugat*, amíg *Nyugat* volt, igenis, az osztályokon túllátó s baloldali számba menő szemléletet jelentette, de az egészen öreg *Nyugat*, az Álnyugat csakugyan visszafordult »jobbfelé«, a dzsentris-nyárspolgári világgép irányában”. Ezzel az „álnyugattal” Ignotus Pál a *Szép Szó* hitvallását és programját állítja szembe: „Mi, kik a *Szép Szó*-t az elkenő és elsőkélyesítő közéleti és irodalmi stílus ellen való tiltakozásul indítottuk meg, ez egyébként émelyítő tünetekben megelégedéssel láthatjuk igazolásunkat”.³⁰ A konfrontáció teljessé tételéhez az is hozzátartozott, hogy a szerző a legszemélyesebb síkra terelte a szakítást: „hiába hívtak százszor maguk közé, nem álltam kötélnék s nem voltam hajlandó [...] elvi igazságában megtagadni az apámat és cinkosul szegődni az alapítványi pénzen folyó irodalom-hamisításhoz”.³¹

Ignotus Pál tehát gondosan felrobbantott minden hidat, amely a két szomszédvár közötti közlekedést lehetővé tette volna.

A recenzióhoz kapcsolt zárórésznek tekinthető az a nyilatkozat, amelyet a szerkesztő az *Új Szellem* című prágai magyar kultúrpolitikai szemlének adott, s amelynek újraközlése közvetlenül az *Eliszaposodott irodalom* után olvasható: „Ott akarjuk folytatni, ahol a húsz év előtti magyar értelmiség abbahagyta.” Ha az 1937-es dátumból levonunk két évtizedet, megkapjuk az őszirózsás forradalom bukásának időpontját, amellyel bezárólag az előző cikk szerint a magyar irodalom a *Nyugattal* volt egyenlő. A nyilatkozó szerkesztő a *Szép Szót* eme régi *Nyugat* folytatásaként határozza meg: „A régi *Nyugat* – az Ady *Nyugatja*, az Ignotus-Osvát-féle *Nyugat* – a művészi és elmélkedői érzéklet és kifejezés szabadságáért harcolt, föl akarta szabadítani az irodalmat a politika nyomása alól s ugyanakkor a politizálás jogát követelte az irodalom számára; mi ugyanezt a harcot, ugyanezt a követelést teljes mértékben vállalva, egy lélektani ismeretekben, politikai és gazdasági tapasztalatokban gazdagabb, mértékében szigorúbb, ellenállóbb, szociális és világpolgári felelősségérzetében következetesebb irodalmi szemléletet igyekszünk szolgálni.”³²

Azért idézem és ismertetem ilyen részletességgel Ignotus Pál megnyilatkozásait a folyóirat 1937. nyarán megjelent számában, mert mindazt, ami a lapban a *Nyugat* és a *Szép Szó* kapcsolatát illetően eddig történt előkészületként, ami ezután fogalmazódik meg, azt pedig az erősen polemikus szerkesztői koncepció alkalmazásaként és továbbfejlesztéseként foghatjuk föl.

Az olyan elvi jelentőségű állásfoglalások között, mint amilyen egyik oldalról Babits idézett cikke vagy Schöpflin könyve, a másikról az Ignotus válasza, a Németh Andor és az Ignotus Pál bírálata volt, számos kisebb, de kihegyezett törrel megívott csetepaté is lezajlott az irodalmi modernség két rokon orgánuma között. A *Szép Szó* egy Thomas Mann kijelentésre vonatkozó körkérdése megszólalásra készítette Babitsot. A *Szép Szó* szerkesztői arra vártak feleletet, hogy az író, aki a politika lényegi aktuális „létkérdésére megtagadja a választ”, a szellem elárulójának tekinthető-e? Babits, *Az írástudók árulása* szerzője a kérdésben alighanem provokációt látott, s ezért ingerülten reagált. „A kérdés csöppet sem elméleti és akadémikus. Van benne valami támadó, felelősségre vonó, hogy ne mondjam, terrorisztikus. Lássuk, költő, mit fogsz most mondani, most végre sarokba vagy szorítva! Ha nem vallod magad azonnal és fenntartás nélkül pártunk tagjának és világnézetünk harcosának, nem is vagy többé költő, sőt nem is voltál soha! Nem kisebb ember, mint Thomas Mann olvassa fejedre az ítéletet! S ha nem felelsz, vagy ellenvéleményed van: hallgatásod vagy ellentmondásod egyformán megbélyegez.”

A folyóirat nevét Babits nem mondja ki, de a kortársak számára az azonosítás nem okozott nehézséget: „az illető folyóirat, amely a szóban forgó kérdést fölvetette, liberálisnak vallja magát. Kritikám a folyóiratnak szól”.

Babits tehát kilépett a személyes ügy keretei közül, amelyekben az Ignotussal folytatott vitája még elfért, s két folyóirat szembenállásává tágította a kontroverziát. Mi több, a *Szép Szó* büszkén vállalt liberalizmusát sértő éllel szellemi ügyből politikai üggyé degradálta: „a dilemmának illetően fölvetése, mint harcmód, éppen nem lovagias, s még kevésbé liberális. 91 De hát nem élünk a szabadelvűség korában. A liberálizmus ma már többnyire csak pártállás, nem pedig szellemi attitűd, mely tiszteli az emberi vélemény jogait és szabadságát. Igazi liberális szellem sohasem tenné azt, hogy az ellenfél jóhiszeműségét eleve meggyanúsítsa, vagy őszinteségét kényelmetlenné tegye.”³³ A *Szép Szó* névtelen cikke gyilkos udvariassággal kér bocsánatot az úgymond szándéktalanul megsértett költőtől: „Ünnepélyesen visszavonjuk hozzáintézett kérdésünket, s bocsánatot kérünk tőle tolakodásunkért. Arról mi igazán nem tehetünk, hogy akad olyan különös ember, aki, ha egy szövegben a »szellemet elárulja« kifejezést olvassa, nyomban meggyanúsítva érzi magát. Bocsánat. Nem akartunk tapintatlanok lenni, nem gondoltunk rá, milyen fájó ponthoz nyúlunk. Pedig gondolhattuk volna...”³⁴

A Babitsra mért csapás hatásának fokozása érdekében az iro-
nikus bocsánatkérést egy lapszemlével egészíti ki a szerkesztőség,
amelyben az *Új Magyarország* egy, Tormay Cécile *Napkeletjét* méltató
írásából idéznek egy, a *Nyugatra* és Babitsra utaló, a lap szerint leleplező mondatot: „Hogy mennyire az irodalom érdekében állt ez a célkitűzés [a *Napkelet* megindítása], mi sem bizonyítja jobban, mint az a napjainkban dúló heves polémia, amely a *Nyugat* régi szerkesztői közül Ignotus folytat a folyóiratot ma szerkesztő *Babits Mihály ellen, aki maga is eloldotta a Nyugatot minden aktuális politikától!*”³⁵

A következő, nagy nyomatékkel bíró megnyilatkozást Babits és a *Nyugat* ügyében abban az átfogó cikkben olvashatjuk, amelyet a két szerkesztőhöz egyenrangú harmadikként csak késéssel csatlakozó Fejtő Ferenc jelentetett meg 1937 őszén. Fejtő ambivalensen foglalt állást, de ez a kettősség, mint láthattuk, minden polemikus írásban, a legélesebb támadásokban is fellelhető. Babits költői jelentőségét a *Szép Szó* sohasem vonja kétségbe, szerkesztői és kurátori tevékenységét viszont kíméletlen bírálatban részesíti: „Másként áll a helyzet a *Nyugattal*, Ady volt folyóiratával, amely Osvát Ernő szerkesztő halála és Ignotus főszerkesztő eltávolítása óta, Babits Mihálynak, e nagy költőnek, de gyöngye kultúrpolitikusnak vezetése alatt áll. Az ő irányítása alatt a *Nyugat* egy apolitikus, magasröptű, de csaknem üres és alig valamire kötelező humanizmus orgánuma, a szalonképes középszerűség szalonja lett. A néhai irodalom-forradalmi mozgalom akadémiussá vált.”³⁶

Fejtő tehát letette a garast, József Attila viszont személyesen nem halatta a hangját sem a *Nyugatot*, sem Babitsot illetően. Nemcsak súlyosbodó

lelki problémái magyarázzák hallgatását, hiszen a közvélekedéssel ellentétben, zavart állapotaitól és depressziójától függetlenül mindvégig felelősen és ítélőképessége teljes birtokában foglalt állást a szűkebb vagy tágabb közösséget érintő kérdésekben. Babitshoz való viszonyának alakulása

92 nem követte a kialakult és megszilárdult irodalmpolitikai mintát. Mélyebb és személyesebb logikának engedelmeskedett. A fiatalabb költőnek a bűn-versekben Babitscsal kialakított viszonyát a két folyóirat közötti viszálykodás nem bomlasztotta fel.

Mégsem kerülhette el, hogy a *Nyugat* és a *Szép Szó* közötti konfliktus középpontjába kerüljön. Ignotus Pál, Fejtő Ferenc és általában a lap belső munkatársai világosan felismerték, hogy személyében a kor egyik legnagyobb költője vállalt velük közösséget. A *Szép Szó* érdeme a József Attila alakjának kijáró kivételes presztízis kritikai érvényesítése. Ha ez a középpontba állítás nem is történt olyan látványos módon, olyan díszes külsőségekkel, ahogyan ezt a *Nyugat* Adyval véghezvitte, József Attila egyre inkább azt a szerepet töltötte be a folyóiratban, amelyet Ady a *Nyugat*ban évtizedekkel korábban. Ignotus Pál Schöpflin kánonjával szemben nem is mulasztotta el József Attilát a *Szép Szó* vezérköltői szerepében szembeállítani a kortárs költészet más képviselőivel: „A »kihagyások« nem fájnak nekünk, de igenis, fájhat József Attilának, kihez foghatóan igazi és nagy költőt fényezésével hiába kutatnak az újnjugatos gárdában, hogy ő is *jó volt még*, egy kényszeredett kommuniké erejéig”.³⁷

Ezért aztán az a kritika, amellyel a Baumgarten Alapítvány kontra-szelektív működése miatt támadják Babitsot és a *Nyugatot*, a József Attila díjazásának elmaradása miatti felháborodásban tetőzik. A legátfogóbb támadást alighanem Fejtő Ferenc hajtotta végre az alapítvány ellen, bizantinizmussal vádolva a díj odaítélőit és az irodalmi élet résztvevőit, akikben a Babits általi elismerés reménye eleddig példátlan mértékű szolgálalkúságot fejlesztett ki: „külföldi ember [...] nem fogná fel ésszel, hogy a lap-pangó szervilizmusnak s irodalomtaktikai bravúroknak milyen özönét szabadította irodalmunkra a gazdasági monopóliumnak ez a betörése. S milyen ragályos ez a szolgálalkúság! [...] A szervilizmusnak mérgező hatása főként kritikánk haldoklásában látható, de érezhető irodalmunk egész közszellemén: bátortalanságán, őszintétlenségén, uniformizálódásán. Íróink jó része a Díj testőrének érzi magát, vagy akként viselkedik; modora díjszerű, véleményei díjszerűek; mint a bizánci császár udvaronca, már-már isteni tiszteletben részesíti a Díjat, mindig magán érzi tekintetét, dolgozószobájában, legmagasabb magányában is illedelmes, tisztelettudó. A forradalmak előtt versengtek az írók különösségben, újságban, eretnekiségben, pártütésben: egyéniségben. Ma a Díjért s díjszerűségben versenek. Nem Neo Barokk ez: Bizánc.”³⁸

József Attila Baumgarten-díjának ügye akkor keltette a leghangosabb botrányt, amikor a kuratórium végre a költőnek ítélte a fődíjat, de az elismerés későn érkezett, mert ő közben öngyilkossággal véget vetett életének. A döntésre a díjak ügyében a naptári év végén került sor, a kihirdetés a rákövetkező év januárjában történt. Az öngyilkosság és a díj odaítélésének időbeli közelsége nehezen eldönthetővé tette a kívülállók számára, hogy a kuratórium döntése megelőzte-e vagy pedig követte a végzetes eseményt. Előbbi esetben a bizottság eljárásának jóhiszeműségéhez nem férhetett kétség még akkor sem, ha a költőről terjedő aggasztó hírek motiválhatták a döntéshozókat. Amennyiben a döntés az öngyilkosság után történt volna, ez az utólagos mentségkeresés vádjára adott volna alapot. A díj kihirdetése után számos újságíró a kuratórium meggyanúsítása mellett döntött. A *Szép Szó* ez ügyben nyilatkozó munkatársai fegyverként használták ezt a gyanúsítást a két folyóirat közötti háborúskodásban. Babits és a Baumgarten Alapítvány, s ezzel közvetve a *Nyugat* köre az elsők között került azok közé a bűnbakok közé, akiket a közvélemény József Attila nélkülözéséért, költészetének leértékeléséért, önértékelési zavaraiért, és végső soron haláláért felelősségre vont.

A vád megfogalmazásában a liberális értelmiség oroszlánrészt vállalt, s ezúttal sikerült a szélesebb közvéleményt is az alapítvány ellen hangolni. A szemrehányásokat mindenestre még a konzervatív sajtó is visszhangozta.³⁹ A hangot közvetlenül a költő halála és temetése után Zsolt Béla adta meg: „A Baumgarten-alapítvány József Attila halála után privát hagyatéki ügy lett, amelyet majd csak az utókor fog perbe fogni a halott József Attila nevében. Akármilyen nagyszerű költők osztozkodnak is ezek után a pénzen, az utókor számon fogja kérni, hogy az Ady utáni korszak legkülönb költőjének és reménységének éhen és örülten, harminchárom éves korában meg kellett halnia.”⁴⁰

1938 elején Ignotus Pál, a halott költő szerkesztőtársa közvetlenül csatlakozott Zsolt véleményéhez: „Ez az intézmény alaposan eljátszotta hitelét – írta –. Irodalmi ingyentej, Winterhilfe lett a Baumgarten-díjból”.⁴¹ Ezzel az öngyilkos költő díjazásának ügye a két folyóirat közötti viszály részévé vált.

Nem részletezzük az ennek nyomán megindult támadássorozat eseményeit,⁴² csak egy-két mozzanatot idézünk az 1938-as év eleji sajtó emelkedvenc témáját megszólaltató cikkekből. A Faragó László Pál által ebben a tárgyban Basch Lóránttal készített interjú érdekességét az adja, hogy egy, az ügyvédtől idézett mondat a költő *Nyugat*-beli kedvezőtlen értékelését is leleplezni látszott. A riporter kérdésére: „Mi az oka annak, hogy József Attila tíz év óta nem kaphatott Baumgarten-díjat?” A cikk szerint Basch azt válaszolta: „József Attila most érett volna meg véglegesen arra, hogy a Baumgarten-díjat megkaphassa”.⁴³ A mondat alighanem nagy felzúdulást

válthatott ki, mert a kurátor a lap egy későbbi számában, mint önkényesen a százába adott kijelentést visszavonta azt: „a cikkben foglaltak a mondottakat nem híven tartalmazzák és ezért a cikk félreértésekre adhat okot.

94 Azt ugyanis sem a cikkíró úrnak, sem másnak nem mondtam, hogy *József Attila csak most érett volna meg a Baumgarten-díjra*.⁴⁴ Faludy György versében kifejezetten Babitsot vette célba: „s nem volt keményebb a tehervonat / vaskereke Babits Mihály szívénel”.⁴⁵ Természetesen nem ő volt az egyetlen, aki az elkésett díj ügyét Babits-József Attila-konfliktusként kezelte. Babits kevés számú, s ezúttal is rövid nyilatkozatában ellenben a költőt az alapítvány saját halottjaként említette: „Legújabb halottunk pedig *József Attila*”.⁴⁶

A *Szép Szó* a „második nemzedék” *Nyugat* által favorizált költőjének, tehát József Attila legfőbb riválisának Illyés Gyulát tekintette, akiről közismert volt közelsége, személyes jó viszonya Babitscsal. Ezért a két orgánus kontroverziájából Illyés sem maradhatott ki. A költőnek a *Szép Szó*val való kapcsolatát némileg bonyolultabbá teszi, hogy Ignotus Pállal nem nyugatos költőként, hanem a népi mozgalom képviselőjeként keveredett rossz ízű vitába. Az elvek szintjén József Attilával való konfliktusának hátterében is a népi-urbánus szembenállás húzódott. A szerelmi vetélkedés Kozmutza Flóra körül ennek a költői rivalizálásnak és elvi ellentétnek csak személyes aspektusát erősítette föl. A *Szép Szó*ban Illyés ellen intézett támadásoknak mindazonáltal volt egy *Nyugat*- és Babits-ellenes éle is. Ezen nemigen változtatott az, hogy a *Nyugat* decemberi számában Illyés búcsúztatta egykori barátját, s az sem, hogy beszámolt kibékülésükről a Siesta szanatóriumban néhány héttel a költő halála előtt.

A fennmaradt feszültség bizonyítéka és továbbélésének kiapadhatatlan forrása egy olyan álnéven megjelentetett írás volt, amely nem érte be Illyés költői értékének lebecsülésével, álláspontjának vitatásával, hanem egyenesen emberi hitelének aláásására törekedett. Már amennyiben a novella-szerűen megfogalmazott írás hősét, az Illyepusztai néven emlegetett figurát Illyés személyével azonosítjuk. A költő mindenesetre magára vette a pamfletet, és mivel a Gerson du Malheureux álnév mögött rejtőzködő szerzőként Fejtő Ferencet ismerte föl, haragja, sértődése az idő közben emigrált volt szerkesztőre irányult. A pamflet azt veti Illyés szemére, hogy az országban jelenlévő, egymással összeférhetetlen, sőt olykor kibékíthetetlenül ellenséges világnézetek, politikai pártállások, esztétikai meggyőződések mindegyikét egyszerre vallja, mindegyik irányzat képviselőivel egyetért, sőt, a többi irányzat ellenében mindig azzal fúj egy követ, amellyel éppen érintkezésben van. Igaz, hogy „a l'art pour l'art esztéták” köre, azaz a *Nyugat* csak egyike a felsorolásban szereplő számos irányzatnak, mégis a Babits ekkori legközvetlenebb környezetéhez tartozó költő elleni támadás jól illeszkedik a *Szép Szó Nyugat*-ellenes stratégiájába.⁴⁷

Fejtőnek és Illyésnek életük későbbi szakaszában módja volt feloldani a közöttük kialakult konfliktust, de ez a szembenállás hozzájárult ahhoz, hogy a két folyóirat életének utolsó szakaszában az ellenségeskedés ne csillapodjon. A *Szép Szó* szerkesztésében és munkatársi gárdájában jelentős változások mentek végbe. József Attila halála után először az 1938 95 elején emigrációba kényszerült Fejtő Ferenc vált ki az aktív szerkesztésből, majd Ignotus Pál távozott az országból. Az Illyéssel való jó viszonyát megőrző Németh Andor József Attila halála után jóval kevesebbet szerepelt a lapban, majd ő is az emigrációt választotta. A szerkesztés felelősségét Gáspár Zoltán vállalta magára. A *Szép Szó* a *Nyugat*nál kezdettől fogva és mindvégig határozottabban ellenzéki, offenzív magatartást tanúsított társadalmi és világnézeti kérdésekben. A népi írók irányában az idők során engedékenyebbé váló *Nyugattól* eltérően következetesen szemben állt a népi mozgalommal. A két folyóirat esztétikai hitvallását azonban már korántsem választja el egymástól éles határ. A *Nyugat* első nemzedékének szerzői, különösen Kosztolányi és Karinthy – beleértve Babitsot is – mindig előkelő helyen szerepeltek a *Szép Szó* érték-rangsorában. Az 1936-ban induló orgánum sokkal inkább leágazott a magyar modernség leghosszabb életű folyóiratából, mintsem hogy ennek éles alternatívájaként jelent volna meg az irodalmi életben. E leágazás után természetesen tevékenysége markánsan elütő irányban bontakozott ki, de az éltető nedveket ugyanabból a gyökérből, ugyanazon a törzsön keresztül kapta, amelyből az éles bírálatban részesített idősebb ág táplálkozott. A *Szép Szó* és a *Nyugat* ellentétét tehát az irodalmi-szellemi modernségen belül folyó belső differenciálódás megnyilvánulásaként tarthatjuk számon.

¹ TVERDOTA György, „A *Nyugat útja*” – *Ignotus után = A Nyugat-jelenség (1908–1998)*, szerk. SZABÓ B. István, Bp., Anonymus, 1998, 192–198.

² NÉMETH Andor, *Osvát Ernő és a Nyugat, Bécsi Magyar Ujság*, 1922. december 7., 5.

³ A *Nyugat húsz éves*, Dokumentum, 1926. december, 2–3.

⁴ NÉMETH Andor, *Az elöregedett folyóirat, A Toll*, 1929. június 2., 25–26.

⁵ NÉMETH Andor, *Osvát Ernő temetése, A Toll*, 1929. november 10., 17–19.

⁶ Németh Andor és a *Nyugat* kapcsolatát önálló tanulmányban dolgoztam föl: TVERDOTA György, *Németh Andor és a Nyugat = Hagyomány és kánon*, szerk. CZETTER Ibolya, JUHÁSZ Andrea, KOVÁCS Ágnes, Szombathely, Savaria University Press, 2009, 131–139.

⁷ IGNOTUS Pál, *Csipkerózsza*, Bp., Múzsák, 1989, 162.

⁸ BABITS Mihály, *A legnagyobb magyar: Töredék Széchenyiről, Szép Szó*, 1936. június, 4–5 sz., 146–154.

⁹ IGNOTUS Pál, *Kosztolányi Dezső, Szép Szó*, 1936. november, 9. sz., 107.

¹⁰ DEVECSERI Gábor, *Megemlékezés: Somlyó Zoltán, Szép Szó*, 1937. március, 12. sz., 55.

¹¹ GÁSPÁR Zoltán, *Juhász Gyula, Szép Szó*, 1937. április–május, 13. sz., 253–256.

¹² IGNOTUS, *Ignotus-ügy és Babits-eset, Szép Szó*, 1937. március, 12. sz., 149–154.

¹³ FEJTŐ Ferenc, *Nyárravaló, Szép Szó*, 1937. július–augusztus, 16. sz., 89.

¹⁴ IGNOTUS Pál, *Eliszaposodott irodalom, Szép Szó*, 1937. július–augusztus, 16. sz., 51–65.

¹⁵ FEJTŐ Ferenc, *A háború utáni magyar irodalom*, Szép Szó, 1937. november, 19. sz., 289–299.

¹⁶ Valószínűleg A Nyugat szerkesztői: *A harmincadik évfolyam* című írásról van szó, *Nyugat*, 1937/1, 1.

¹⁷ BABITS Mihály, *Az Ignotus-ügy*, *Nyugat*, 1937/2, 159–160.

¹⁸ IGNOTUS, *Ignotus-ügy és Babits-eset*, i. m., 149–154.

¹⁹ SCHÖPFLIN Aladár, *A magyar irodalom története a XX. században*, Bp., Szépirodalmi, 1990, 450

96 ²⁰ NÉMETH Andor, *Schöpflin Aladár: A magyar irodalom története a XX. században*, *Ujság*, 1937. június 6., 31.

²¹ GYÖRGY László, *Kuruttynak a békák! – mondja Schöpflin Aladár a kritikusai támadására*, *Társadalmunk*, 1937. június, 5–6.

²² GYÖRGY László, *Válasz Schöpflin tanár úrnak, aki megtagadta nyilatkozatát*, *Társadalmunk*, 1937. június 7.

²³ NÉMETH Andor, *A kritika becsületéért*, *Ujság*, 1937. június 20., 31.

²⁴ IGNOTUS Pál, *Elisziposodott irodalom*, i. m., 52..

²⁵ IGNOTUS Pál, *Vissza az értelemhez*, *Szép Szó*, 1936. március, 1. sz., 3–6.

²⁶ IGNOTUS Pál, *A liberalizmus házi reformja*, *Szép Szó*, 1936. május, 3. sz., 259–264.

²⁷ IGNOTUS Pál, *Elisziposodott irodalom*, i. m., 57.

²⁸ *I. m.*, 62.

²⁹ *I. m.*, 63.

³⁰ *I. m.*, 65.

³¹ *I. m.*, 64.

³² IGNOTUS Pál, *A Szép Szó programja*, *Szép Szó*, 1937. július–augusztus, 16. sz., 65–67.

³³ BABITS Mihály, *Tehetségvesztés – visszamenőleg*, *Nyugat*, 1937/4, 319–320.

³⁴ [név nélkül], *Terror – szépszóval*, *Szép Szó*, 1937. április–május, 13. sz., 252–253.

³⁵ [név nélkül], *Eloldotta*, *Szép Szó*, 1937. április–május, 13. sz., 253.

³⁶ FEJTŐ Ferenc, *A háború utáni magyar irodalom*, i. m., 293.

³⁷ IGNOTUS Pál, *Elisziposodott irodalom*, i. m., 63.

³⁸ FEJTŐ Ferenc, *A magyar irodalom és a magyarság*, *Szép Szó*, 1937. június, 14–15. sz., 68.

³⁹ PASQUINO [MIHÁLY László], *A költő és a Baumgarten-díj*, *Napkelet*, 1938. január, 42–43.

⁴⁰ ZSOLT Béla, *A költő halála*, *Ujság*, 1937. december 8., 1.

⁴¹ IGNOTUS Pál, *A Baumgarten-díj és az irodalomtörténet*, *Magyar Hírlap*, 1938. január 1., 19.

⁴² *Eldöntötték, hogy kik kapják a jövővi Baumgarten-díjakat*, *Magyarország*, 1937. december 25., 23;

A nagy díj, *Esti Kurir*, 1937. december 29., 5; *József Attila és a Baumgarten-díj 3000 pengője*, *Új Magyarország*, 1938. január 3., 2; szky [ANDREÁNSZKY István], *Ákik megkésve felfedezik József Attilát*,

Magyar Újság, 1938. január 12., 4; *Ki ismeri a Baumgarten-díj nyerteseit?*, *Heti Hírek*, 1938. január

18., 7; *Az új Baumgarten-díjas írók*, *Az Est*, 1938. január 19., 11; G. L. [GOSZTONYI Lajos], *Önmagukról*

beszélnek a Baumgarten-díjasok, *Magyar Hírlap*, 1938. január 19., 4; *Néhány szó az idevi Baumgarten*

díjakról, *Társadalmunk*, 1938. január 21., 8; *Nagy tolongás*, *A Hír*, 1938. február 10., 6.

⁴³ FARAGÓ László Pál, *Felelős-e a Baumgarten kuratórium József Attila haláláért?: Basch Lóránt dr. a Baumgarten alapítvány egyik vezetője felel az irodalmi vádakra*, *Magyar Világ*, 1938. január 12., 3.

⁴⁴ [név nélkül], *„Ki a felelős József Attila haláláért?”*, *Magyar Világ*, 1938. január 26., 6.

⁴⁵ FALUDY György, *József Attila emlékére*, *Korunk*, 1938. január, 1–2.

⁴⁶ *A tízéves Baumgarten-alapítvány munkájáról és eredményeiről beszél betegágán Babits Mihály*, *Az Est*, 1938. január 18., 11.

⁴⁷ Gerson du MALHEUREUX, *Világnézetű poligámia avagy Felsülésem Illypusztaival*, *Szép Szó*, 1938. szeptember–október, 38–42.